

International
SOCIAL SCIENCES
STUDIES JOURNAL

SSSjournal (ISSN:2587-1587)

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines in Social Sciences

Vol:5, Issue:31
sssjournal.com

pp.1343-1353
ISSN:2587-1587

2019 / March / Mart
sssjournal.info@gmail.com

Article Arrival Date (Makale Geliş Tarihi) 29/01/2019 | The Published Rel. Date (Makale Yayın Kabul Tarihi) 19/03/2019
Published Date (Makale Yayın Tarihi) 19.03.2019

HABER, HABER DEĞERİ, HABERİN HUKUKA UYGUNLUK UNSURLARI VE BASIN-YAYINDA HABER YOLUYLA KİŞİLİK HAKKININ İHLÂLİ

NEWS, NEWS VALUE, THE ELEMENTS OF NEWS VALUE AND VIOLATION OF PERSONALITY RIGHTS THROUGH NEWS ON MASS MEDIA

Prof. Dr. Ahmet ÇİFTÇİ

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Radyo Televizyon ve Sinema Bölümü, ahmet.ciftci@hbv.edu.tr, Ankara/Türkiye.

Arş. Gör. Eylül Duygu ERGÜN

Çankırı Karatekin Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Sinema-Televizyon Bölümü, eylulduyguergun@gmail.com, Çankırı/Türkiye.

Article Type : Research Article/ Araştırma Makalesi

Doi Number : <http://dx.doi.org/10.26449/sss.1346>

Reference : Çiftçi, A. & Ergün, E. D. (2019). “Haber, Haber Değeri, Haberin Hukuka Uygunluk Unsurları Ve Basın-Yayında Haber Yoluyula Kişilik Hakkının İhlâli”, International Social Sciences Studies Journal, 5(31): 1343-1353.

ÖZ

Hürriyetçi parlamenter rejimle yönetilen demokratik toplumlarda, ifade hürriyeti ve basın-yayın hürriyeti ile kişilik hakkı hukuken düzenlenen ve korunan temel hak ve hürriyetlerdir. İdeal toplum düzeninde vatandaşlar, hak ve hürriyetleri ile ödev ve sorumluluklarını bilen ve bunları başkalarına zarar vermeyecek şekilde kendilerinin ve toplumun refahı için kullanan kimselerdir. Basın-yayın hürriyeti ise haber (olay), bilgi, fikir, düşünce ve kanaatleri çeşitli vasıtalar kullanarak kişilere ve topluma aktarabilme yolu, ifade hürriyetinin kullanılma biçimidir. Kitle iletişim araçları (basın-yayın organları) toplum adına, toplum için haber verme, kamuoyu oluşturma, eleştirme, yorumlama ve kamuya mâl olmuş kişileri ve bütçeyi denetleme gibi önemli görevler icra ederler. İfade hürriyeti ve kitle iletişim hürriyeti dahi hiçbir temel hak ve hürriyet, demokrasinin gereği olarak, sınırsız kabul edilemez. İfade hürriyeti ve kitle iletişim hürriyeti (haber veya fikir verme hakkı dâhil) kişilik hakkı ve kişisel menfaatlerle çatışabilmektedir. Bu çalışmada, toplumsal sorumluluk teorisi bağlamında haber, haber değeri ile haber verme hakkı-kişilik hakkı çatışmasında haberin hukuka uygunluk unsurları incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Haber, Haber Değeri, Haberin Hukuka Uygunluk Unsurları, Medyanın Toplumsal Sorumluluğu, Düzeltme ve Cevap Hakkı

ABSTRACT

In democratic societies governed with free parliamentary regimes, freedom of expression and freedom of press and broadcasting as well as personality rights are legally regulated and protected fundamental rights and freedoms. Citizens in the ideal social order are those who know their rights and freedoms and also duties and responsibilities and also who use them for the welfare of themselves and the society, in a way that they do not harm others. On the other hand, freedom of press and broadcasting is a way of transferring news and information, ideas, thoughts and opinions to people and the society and the way of using freedom of expression. Mass media (printed press and broadcasting institutions) fulfill and perform important tasks, on behalf of public, such as to release news and to inform the public, to form public opinion and to criticise, to comment and to control those who are well-known people by public, and the budget. Fundamental rights and freedoms including freedom of expression and freedom of press, publication and broadcasting cannot be accepted as unlimited, for the necessity of democracy. Freedom of expression and freedom of press, publication and broadcasting, including releasing news and thoughts conflict with personality rights and individual benefits. In this study, in the context of the theory of social responsibility, the concepts of the news and reports, news value, and as regards of conflict between to release news and personality rights, legal compliance of news and reports have been examined.

Key Words: News, News Value, The Elements of News Value, The Theory of Social Responsibility of The Media, The Right Of Reply And Rectification

1. GİRİŞ

Günümüzde basın-yayın (kitle iletişimi) bir sektör haline gelmiştir. Basın-yayını takip etmek insanların günlük hayatlarının vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir. Kitle iletişim araçlarının haber verme, bilgilendirme, kamuoyunu oluşumuna yardımcı olma ve oluşan kamuoyunu açıklama, denetleme ve eleştirme, eğitime, sosyalleştirme, kültürü ve dili koruma, devleti içte ve dışta tanıtmaya, propaganda, eğlendirme ve mâl ve hizmetleri tanıtmaya gibi önemli görevler, hak ve işlevleri vardır. Bu işlevler arasında şüphesiz en önemlisi haber verme işlevidir. Haber, ilk insandan beri var olduğu kabul edilen ve insanlık boyunca da toplumsal hayatın vazgeçilmez olarak kalacak, oldukça önemli bir olgudur. Habersiz yaşayabilecek bir insan veya toplum düşünülemez. Zira insanlarda etrafta neler olup bittiğini öğrenme arzu ve dürtüsü mevcuttur.

Kitle iletişim araçlarının diğer önemli görevlerini ve haber verme görevini yerine getirebilmesi ile toplumun haber alma hakkını karşılayabilmesi için ifade hürriyetinin (ANY. m.26) ve basın-yayın hürriyetinin (ANY. m.28, m.133) varlığı gerekli koşuldur. Haber verme hakkı, eleştirme hakkı ve yaratma hakkı gibi kitle iletişim araçları bakımından önem arz eden haklar ise basın-yayın hürriyetinin dolayısıyla da ifade hürriyetinin kapsamına girmektedir.¹ Çağdaş toplumlarda demokrasinin gerekliliği olarak görülen bu haklar ulusal ve uluslararası belgelerle de hukuken koruma altına alınmıştır (BM İHEB m.19; Avrupa Konseyi AİHS m.10). Ancak hiçbir hak ve hürriyet sınırsız olamaz. Temel hak ve hürriyetler kişiye, topluma, ailesine ve diğer kişilere karşı bazı ödev ve sorumluluklar da yükler (ANY. m.12/2). Nitekim temeli ANY.m.12'ye dayanan "toplumsal sorumluluk kuramı (teorisi)", işbu çalışmanın kuramsal dayanağını oluşturmaktadır.

Ancak hukuken korunan ve her birinin önemi ve etkisi büyük olan bu hakların yine hukuken korunan başka haklar ile çatıştığı durumlar tezahür edebilmektedir. Bunlardan en çok rastlanılanı kişilik hakkı (TMK m.24), özellikle de bu hakkın kapsamında olan şeref ve haysiyet hakkı (ANY. m.26/2) ile özel hayat hakkı (ANY. m.20, m.26/2) ile çatışması olarak karşımıza çıkmaktadır. Haber verme hakkının bu hakların sınırına girdiği hâllerde söz konusu haberde kamusal yarar ve ilginin ağır basması beklenir. Aksi hâlde, haber maksadından sapmış olacak ve haberin hukuka aykırılığı ortaya çıkacaktır. Bu durumda cezaî sorumluluk ve/veya hukukî sorumluluk (tazminat sorumluluğu) da söz konusu olabilir. Haber verme hakkının hukuka uygun olarak kabul edilebilmesi için, gerçeklik, güncellik, nesnellik, kamusal yarar ve/veya kamusal ilgi, konu ile ifade biçimi arasında denge (fikrî bağlılık), ölçülülük ve kast veya taksir derecesinde kusurlu olmama unsurlarının haberde bulunması gerekmektedir.²

Günümüzde de yazılı basın, radyo ve televizyon, internet ve sosyal medya ortamlarında yani mecralarında verilen haberler herkesin ilgisini çekmekte, bu itibarla haberler okunmakta, dinlenilmekte, izlenilmektedir. Ancak haberlerin yayınlanmasından kişilik hakkının ihlâli bakımından birtakım ciddi problemler ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmada, haber, haber değeri ve haberin unsurları ile haberlerde kişilik haklarının ihlâli üzerinde durulacaktır.

2. HABER KAVRAMI

2.1. Sözlük Tanımı ve Etimoloji

"Haber" kavramı etimolojik olarak Arapça kökenli olmakla birlikte, "bilgi" kelimesine karşılık gelmektedir. Türk Dil Kurumu'na (TDK) göre haber, "bir olay, bir olgu üzerine edinilen bilgi, salık", anlamını taşımaktadır.³ TDK'ya göre ikinci anlamı, "iletişim veya yayın organlarıyla verilen bilgi" olarak geçmektedir. Basın Sözlüğü'ne göre haber, "toplumda çok sayıda kişiyi ilgilendiren, etkileyen, doğruluğundan kuşku duyulmayan herhangi bir olayın, düşünce ya da görüşün halkın anlayabileceği biçimde ve tam zamanında verilmesidir."⁴ Sinema, Televizyon, Video, Bilgisayarlı Sinema Sözlüğü'ne göre ise haber, "günün iç ve dış olayları konusunda kamuoyunu aydınlatıcı ve oluşturucu bilgiler veren

¹ Çiftci, A. (2007). *Farklı Dil ve Lehçelerde Yayın Hukuku*. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, s.55-56.

² İçel, K. (2013). *Kitle İletişim Hukuku*. (10.Bası). İstanbul: Beta Yayıncılık, s.315-338; Eren, F. (1986). "Basında Hukukî Sorumluluk." Ankara Üniversitesi Basın Yayın Yüksekokulu-Türk Basınının Sorunları Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Ankara, s.52-55.; Dönmezer, S., Bayraktar, K. (2013). *Basın Hukuku*. (5. baskı). İstanbul: Beta Yayıncılık, s.238-240; Çiftci, A. (1986). *Kişilik Hakkının Basın Yoluyla İhlâlinden Doğan Sorumluluk ve Özellikle Manevi Tazminat Davası*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.110-128.

³ İnternet: TDK Sözlüğü. "Haber". Web: <http://tdkterim.gov.tr/bts/>.

⁴ Basın Sözlüğü, (1998). İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi, İstanbul: Alp Yayınevi, s.59.

kısa metin ve bu metinle ilgili görüntü gerecidir."⁵ Larousse Illustrated International ansiklopedik sözlüğe göre haber, "yeni olmuş bir olay hakkında bilginin gazete, radyo ya da televizyonda duyurulmasıdır."⁶

İngilizce'de ise habere karşılık gelen "news" kelimesi, "her taraftan gelen bilgi" anlamını oluşturan "north, east, west, south" (kuzey, doğu, batı ve güney) ya da "notable events, weather, and sports" (kayda değer olaylar, hava durumu ve spor gelişmeleri) kelimelerinin kısaltması olduğu bilirse de literatürde bunun kesinliği bulunmamaktadır. Bir görüşe göre ise "yeni" anlamındaki "new" kelimesinin çoğul hâli olarak türetildiği iddia edilse de İngilizce'de sıfatların çoğulu kullanılmamaktadır. Bu bakımdan kelimenin Orta Çağ'da Fransızca'da "yeni" anlamına gelen "nouveau"dan türediği ve "haber"e karşılık gelen "nouvelles" kelimesinden günümüze geldiği düşünülmektedir. Oxford Advanced Learner's Dictionary'ye göre haber, "yeni veya taze bilgi, rapor, yeni gelişme" anlamındadır.⁷

2.2. Doktrindeki Tanımı

İletişim çalışmaları bakımından kavramı tanımlamaya çalışan araştırmacılar haberin öğelerine farklı açılardan ağırlık vererek ele almış olsa da kavram konusunda henüz fikir birliğine varılamamıştır.⁸ Kavramı incelerken haberin gerçeklik, yenilik, ilginçlik, önemlilik, anlaşılabilirlik vb. öğelerinden yalnızca bir veya birkaçına ağırlık verilerek yapılan tanımlar ise kavramı tam olarak karşılama konusunda yeterli olamamaktadır. Söz gelimi bir haber yeni olsa da yakınlık, ilgililik unsurunu karşılamayabilir. Haberi tanımlamada yaşanan zorluğun bir diğer nedeni ise tür ve işlevlerinin çeşitli olması ve haberin etkisinin yoğunluğundan kaynaklanmaktadır.⁹

Habere yapılan tanımlamalarda en fazla dikkat çekilen unsur "zamanlılık" ögesi olmuştur. Haberin yeni olması gerektiğini ifade eden Amerikalı araştırmacı Bernard Roschco, "haberi, diğer gazetecilik ürünlerinden ayıran en belirgin ögenin zaman olduğunu" belirtmiştir.¹⁰ Tokgöz'e göre haber, "zamana uygun her şeydir. Genellikle bir bilgi, fikir, olay ya da soruna dayanan bir kurgudur. Bu kurguyu oluşturan hammaddenin zamana uygun olması gerekmektedir."¹¹ Haberi inceleyen ilk araştırmacılardan olan Amerikalı sosyolog Robert E. Park'a göre haber, "izleyiciler bakımından belirli zaman süresi içinde aşına olunan bilgiler"dir.¹² Haberin olmazsa olmaz ögesinin "yeni" olması olduğunu belirten Schlapp, haberi, "güncel ve ilginç bir olayın olduğunca nesnel ve gerçeğe uygun bir biçimde sunulması" olarak tanımlamaktadır.¹³ Hohenberg'e göre ise haber, "dün bilmediğimiz her şey"dir."¹⁴

Girgin haberle ilgili yüz farklı tanım olduğunu¹⁵ belirttiikten sonra, haberin öğelerine vurgu yapan bir tanımlama yapmak gerekirse haberi, "gerçek, yeni, anlaşılır, ilginç ya da önemli olayları, basit, sade (yalın) bir dille, açık ve kesin bir biçimde, tarafsızlıktan kaçınma ilkelerine uyararak haber haline dönüştürmek (özetleyerek kurgulamak: biçimlendirmek), sonra da hızla yayımlanmasını sağlamak" olarak tanımlamaktadır.¹⁶

Kitle iletişimi bakımından bazı tanımlara göre ise haber, "okumak, dinlemek ya da seyretmek için, bireylerin zaman ya da para ödeyerek satın almayı istedikleri şeydir."¹⁷ "Toplumu ilgilendiren olay, fikir ve kanıların, iyi ve doğru bir şekilde, yayın araçlarıyla topluma aktarılmasıdır."¹⁸ "Gazetecinin beyin süzgecinden ve değerlendirmesinden geçerek kitlelere aktarılan olaylardır."¹⁹

Haberi farklı bakış açılarından incelemek gerektiğinde liberal-çoğulcu yaklaşım bakımından haber, "haber değeri ölçütleri ve gazeteciliğin profesyonel kurallarının belirlediği, gerçek dünyada bir yerlerde meydana gelen olaylar, kişiler ya da nesnelere hakkındaki en son, en güncel bilgi; gerçekliği bir ayna gibi yansıtan nesnel, tarafsız ve dengeli bir iletişim alanı/ürünü" olarak ele almak mümkündür. Eleştirel yaklaşım bakımından ele alındığında haber, "toplumsal yapı içerisindeki ekonomik ve politik ilişkilerle oluşturulmuş bir ürün; sorunlar ve konular etrafında belirli türden anlamların sistemli ve düzenli olarak kurulduğu ya da

⁵ Özön, N., (2000). *Sinema, Televizyon, Video, Bilgisayarlı Sinema Sözlüğü*. İstanbul: Kabalıcı Yayınevi, s.345.

⁶ Kars, N., (2010). *Haberin Tarihi, Kuramları, Söylemi ve Radyo-Televizyon Haberciliği*. İstanbul: Derin Yayınları, s.5.

⁷ Hornby, A S. (Ed: Crowther, J.). (1995). *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English*. Oxford Üniverstiy Press, s.781.

⁸ Çebi, M. S., (2002). *Haberi Anlamak*. Ankara: Gazi Kitabevi, s.11.

⁹ Girgin, A., (2007). *Gazeteciliğin Temel İlkeleri*. İstanbul: Der Yayınları, s.123.

¹⁰ Tokgöz, O. (1994). *Temel Gazetecilik*. Ankara: İmge Yayınevi, s.57.

¹¹ Tokgöz, s.55-56.

¹² Park'tan aktaran Tokgöz, s.56-57.

¹³ Schlapp, H., (2000). *Gazeteciliğe Giriş*. (4.Basım). (çev. Aygün I.), Vestfalya Eyaletler Yayınevi, s.17.

¹⁴ Hohenberg, J., (1963). *Gazetecilik Mesleği*. İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, s.40.

¹⁵ Girgin, 2007, s.116.; Girgin, A. (2002). *Haber Yazmak*. İstanbul: Der Yayınları, s.4-9.

¹⁶ Girgin, 2007, s.123.

¹⁷ Özcan, Z., (1983). *Uluslararası Haberleşme ve Az Gelişmiş Ülkeler*. Ankara: Dayanışma Yayınları, s.57.

¹⁸ Tulgar, A., (1970). *Haber Tekniği*. Ankara: Ulusal Basımevi, s. 21.

¹⁹ Parsa, S., (1993). *Televizyon Haberciliği ve Kuramları*. İzmir: Ege Üniversitesi Yayını, s.31.

ideolojilerin yeniden üretildiği, çatışma ve güç/iktidar için mücadele edildiği, toplum içindeki güç/iktidar ve önem bakımından önde gelen kişi, grup ve kuruluşların ve ideolojilerin bir yeniden üretim aracı olarak toplumsal gerçekliğin yeniden inşa edildiği bir metin ya da söylem; çarpışan söylemlerin yarıştığı bir alandır.”²⁰

Öğeleri, işlevleri, amacı ve içeriği bakımından değişik açılardan ele alan bu tanımlardan özetle haber, etrafta olup biten, insanların ilgi ve alakasını çeken, merak uyandıran, içinde kamu yararı veya kamusal ilgi bulunan ve 6N 2K²¹ kuralı çerçevesinde düzenlenip, zamanında aktarılması gereken olay, olgu veya oluşum, düşünce, kanaat ve fikirlendir.

3. KİŞİLİK HAKKI

Kişilik hakkı, gerçek ve tüzel kişilerin, kişi olma sıfatıyla sahip bulunduğu, mutlak, devredilmez ve vazgeçilmez bir haktır.²² Bu hakkın kapsamına giren haklar; yaşam, sağlık, şeref ve haysiyet, özel yaşam, isim, resim, unvan ve lâkap gibi kişisel varlıklar yani değerler üzerindeki haklar olarak sıralanır. Kişilik hakkına giren kişisel değerler, maddî (fizik) kişilik değerleri, duygusal kişilik değerleri ve sosyal kişilik değerleri olarak üçe ayrılır. Maddî kişilik değerleri, insanlarda söz konusu olan yaşama (hayat) hakkı, vücut bütünlüğü hakkı, sağlık hakkı ile hareket hürriyeti ve cinsel özgürlük hakkıdır. Duygusal kişilik değerleri ise, kişinin toplumda birlikte yaşadığı yakınlarıyla kurmuş olduğu ilişkiye saygı duyulmasını isteme hakkı ile evlilik ilişkisinin sayılmasını ve ailesini sevme hakkıdır. Hem gerçek hem de tüzel kişilerin sahip olabileceği sosyal kişilik değerleri ise, şeref ve haysiyet, isim ve resim üzerindeki hak, bir kişinin özel hayatına saygı duyulması hakkı, telif hakkı ve ekonomik hürriyet haklarından oluşur.²³

Kişilik hakkından basın-yayın yoluyla en çok ihlâl edilenleri sosyal kişilik değerlerinden şeref ve haysiyet hakkı ile özel hayat hakkıdır. Şeref ve haysiyet hakkı, kişiye toplum tarafından atfedilen manevi değerler olarak tanımlanabilir.²⁴ Kişinin ortak alanı dışında sadece kendisinin ve en yakınlarıyla paylaştığı “gizli alan” ile samimi olduğu yakın çevresiyle paylaştığı “özel alan”dan oluşan özel hayat sınırının basın-yayın yoluyla aşılması da yine kişilik hakkının ihlâli olarak ortaya çıkabilmektedir. Ancak burada belirtmek gerekir ki, topluma mâl olmuş kişiler konusunda bu noktada bir istisna oluşmakta, bu kişilerin özel hayat alan sınırları sıradan vatandaşlara kıyasla daha farklı olup, bu kişilerin hakkında haber yapma konusunda kamu yararı/kamusal ilgi bulunmaktadır.²⁵ Kamuya mâl olmuş kişilerin (siyasetçiler, üst düzey yöneticiler, sanatçılar, sporcular, işadamları, vb.) sır alanları (gizli alanları) ile özel alanları sıradan kişilerin bu alanlarına göre daha dardır.

4. BASIN HÜRRİYETİ KAPSAMINDA HABER VERME HAKKI

Kitle iletişim organları ve basın-yayın mensupları haber verme, denetim, eleştiri yapma, kamuoyu oluşturma ve oluşan kamuoyunu açıklama gibi önemli işlevlerini yerine getirirken ifade hürriyetini, basın-yayın hürriyetini, dolayısıyla haber veya fikir almak ya da vermek hakkını kullanırlar. İfade hürriyeti (düşünceyi açıklamak ve yaymak hürriyeti) hem basın-yayın hürriyetinin kapsamına giren hem de ona öncülük eden “olmazsa olmaz” (*sine qua non*) nitelikte bir hürriyettir. Basın-yayın araçları ifade hürriyetini kullanma yollarından biridir. Bu araçlar vasıtasıyla olay, bilgi, fikir ve kanıların açıklanmasının yani basın-yayın hürriyetinin kapsamına giren haklar; haber verme hakkı, eleştirme hakkı ve yaratma hakkıdır.²⁶ Nitekim 5187 Sayılı Basın Kanunu m.3’e göre; “*Basın özgürdür. Bu özgürlük; bilgi edinme, yayma, eleştirme, yorumlama ve eser yaratma haklarını içerir.*” Anayasa m.26/1 ‘e göre, “haber, düşünce ve kanıları serbestçe öğrenebilmek ve toplayabilmek hakkı”; “haber, düşünce ve kanıları serbestçe açıklayabilmek hakkı” ve nihayet “haber, düşünce ve kanıları serbestçe yayabilmek hakkı” kitle iletişim araçlarının görevlerini icra edebilmesi için gerekli olan temel unsurlar olarak sıralanmaktadır.²⁷ Haberde ayrıca, haber değeri olmalıdır.

Nitekim haber verme hakkı ve basın-yayın hürriyetinin olmazsa olmaz şartı olan ifade hürriyeti de diğer hak ve hürriyetler gibi sınırsız değildir. Temelleri Türkiye’nin de Taraf olduğu, Avrupa İnsan Hakları

²⁰ Çebi, s.11.

²¹ “Kim”, “Kime”, “Ne”, “Ne Zaman”, “Nerede”, “Nasıl”, “Neden”, “Nereden”.

²² Eren, s.38-39; Kılıçoğlu, A., (2008). *Şeref ve Haysiyet ve Özel Yaşama Basın Yoluyla Saldırılardan Hukuksal Sorumluluk*. (3. Baskı). Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları, s. 3-7; Çetin, E. (2008). *Son Değişiklerle Basın Hukuku (Açıklamalı-İçtihatlı)*. (4. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık, s.133.

²³ Eren, s.38-39; Çiftçi, A. (1999). *Uluslararası Hukuk Bakımından Radyo ve Televizyon Hukuku*. Ankara: Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Basımevi, s.80.

²⁴ Kılıçoğlu, s.83; Eren, s.38.

²⁵ Eren, s.39.

²⁶ Çiftçi, 2007, s.55-56.

²⁷ Dönmezer, Bayraktar, s.108-109; İçel, s.90-93.

Sözleşmesi m.10'a dayanan ve Anayasa m.26/2'de sıralanan sınırlama (düzenleme) sebeplerinden biri, "başkalarının şöhret veya haklarının" korunması, bir diğeri de "özel ve aile hayatlarının korunması" olarak belirtilmiştir.

5. HABERİN HUKUKA UYGUNLUK UNSURLARI

Kitle iletişim araçları vasıtasıyla kişilik hakkına yapılan saldırı niteliğinde yayınlarda "hukuka uygunluk" ve "kusurluluk" kavramları önem taşımaktadır. Hukuka uygunluk, "işlenen ve kanuni tipe oturan yani uyan bir fiilin, hukuk düzeniyle ters düşmemesi, sadece ceza hukuku ile değil tüm hukuk düzeniyle çatışma halinde bulunmaması demektir."²⁸ Haber verme hakkı bağlamında hukuka uygunluk nedeninin varlığından söz edebilmek için aranan nitelikler, Giriş'te kısaca belirtildiği üzere, haberin özüne (esasına) ve verilmiş şekline ilişkin unsurlar olarak sınıflandırılabilir. Haberin özüne (esasına) ilişkin olarak haber, gerçek (doğru) olmalı, güncel (aktüel) olmalı, haberde kamusal ilgi / kamusal yarar bulunmalı ve nesnel (objektif) ve tarafsız olmalıdır. Haberin verilmiş şekline ilişkin olarak haberde konu (fikrî muhteva) ile ifade tarzı (söylem biçimi) arasında fikrî (düşünsel) bağlılık olmalı, haber aynı zamanda ölçülü olmalıdır. Kusurluluk ise, failin hukuka uygun hareket edebilme imkânı bulunduğu hâlde, hukuka aykırı davranışı seçmiş ve gerçekleştirmiş olması sebebiyle kınanabilmesidir.²⁹ Kusurluluk ise kast derecesinde yani "fiili bilerek ve isteyerek gerçekleştirme" ve taksir derecesinde yani "gereken özeni yerine getirmeme" şeklinde olabilmektedir. Basın- yayın mensubu, bir kimse ile ilgili haber yaparken tabiri caizse 'çamur at izi kalsın' düşüncesiyle hareket etmemeli, kasten hareketle habere konu olan kişiye/kişilere hakaret etmemeli, iftira atmamalı, yine haberin doğru olup olmadığı hususunda azamî gayreti sarf etmeli, taksirli davranmamalıdır. Basın-yayın mensubu haber yaparken yukarıda sayılan unsurların mevcut olmasına dikkat etmeli ve bu konuda gereken özeni göstermelidir.

Konuyla ilgili Yargıtay bir kararında şu ifadeler yer almaktadır:

*"Doğaldır ki, basın bu ayrıcalıklı konumu ve hukuk düzeninin kendisine tanıdığı özgürlük, tüm özgürlükler gibi, yine hukuk düzenince çizilen sınırlara tabidir. Basın, yaptığı yayınlarda gerek Anayasanın temel hak ve özgürlükler bölümünde yer alan ve gerekse Medeni Kanun'un 24 ve 25. maddelerinde ayrıca özel yasalarda güvence altına alınmış olan, kişilik haklarına saygı göstermek, bunlara saldırı niteliği taşıyabilecek tutum ve davranışlardan kaçınmak zorundadır. Bu nedenle, bazı durumlarda basın özgürlüğü ile kişilik hakları çatışabilir. Bu çatışma halinde haberin verilmesinde hukuka uygunluk sınırı içinde kaldığı takdirde basının sorumluluğundan söz edilemez."*³⁰

Hukuka uygunluk unsurlarından bir veya birkaçının mevcut bulunmaması hâlinde haber verme hakkının yerine getirildiğinden söz edilemez. Haber verme hakkının icrasının sınırlarının aşılması hâlinde ise cezaî sorumluluk ve/veya hukukî sorumluluk (tazminat sorumluluğu) doğar. Yazılı veya görsel-ışitsel kitle iletişiminde bu tür sorumlulukların doğmaması için haberin hukuka uygunluk unsurlarını tamamen taşıması gerekmektedir. Hukuka aykırılığın var olması için ilk şart kişilik hakkının ihlâli, ikincisi de hukuka uygunluk sebebinin bulunmamasıdır. Haber veya eleştiride hukuka uygunluk nedeninin var olması hâlinde kişilik hakkına saldırı olsa bile hukuka aykırılık söz konusu olmayacaktır.³¹ Ancak bu durumda basın-yayın mensubu, birbiriyle çatışan iki temel hak ve hürriyet olan ifade hürriyeti ve basın-yayın hürriyeti ile kişilik hakkını adeta kuyumcunun hassas terazisinin kefelerine koyup tartmalı ve hangisi ağır basıyorsa ona değer vermelidir. Kısacası ifade hürriyeti ile basın-yayın hürriyeti ve haber verme hakkı ağır basıyorsa kişilik hakkının ihlâli söz konusu olabilecek, kişilik hakkı ağır basıyorsa haber yapılmayacak veya sınırlı ölçüde haber yapılacaktır. Bu hassas denge önem arz etmektedir. Bununla birlikte habere konu olan kişi veya kişilerin kamuya mâl olup olmadıklarına da dikkat edilecektir. Nihayet olayın haber yapılmasında üstün nitelikte kamu yararı veya bireysel yarar olup olmadığı da önem arz eder.

5.1. Haberın Özüne (Esasna) İlişkin Hukuka Uygunluk Unsurları

5.1.1. Gerçeklik

Haber, etik, meslek ahlâkı, profesyonellik ve hukuk bakımından öncelikle "gerçek" (doğru) olmalıdır. Basın-yayın organları ve çalışanlarından bir bilgi, olay, fikir, kanı veya gelişmeyi haber yaparken azamî özeni göstermesi, eleştiri ve yorum yaparken olayın aslına sadık kalması beklenmektedir. Nitekim

²⁸ Artuk, M. E., Gökcen, A., Yenidünya, A. C., (2009). *Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Turhan Kitabevi, s.369.

²⁹ Öztürk, B., Erdem, M. R., (2012), *Uygulamalı Ceza Hukuku ve Güvenlik Tedbirleri Hukuku*. (12.Baskı). Ankara: Seçkin Yayınları, s.236.

³⁰ Çetin, E., (2004). *Açıklamalı-İçtihatlı Basın Hukuku*. (2.Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık, s.257-258.

³¹ Eren, s.53; Çiftçi, 1999, s.80-81.

gerçeklik unsuru sadece salt haber verme ve olay açıklamasında değil, eleştiri ve yorum yapma biçimindeki açıklamalarda da aranmaktadır.³² Gerçeklere uymayan ve doğru olmayan bir haber ya da eleştiri, kişilik hakkı ile çatıştığı her durumda hukuka aykırıdır.”³³ Haber uydurma yani *asparagas* olmamalıdır. Yargıtay haberin gerçek olması gerektiğini belirttiği bir kararında şu ifadeleri kullanmıştır:

*“Basının, kamu görevi yaparken göz önünde tutulan amaç ile kişilik haklarına verilen zarar arasında açık bir oransızlık varsa, objektiflikten ayrılıp, haber sınırını aşarak, genişletici ve yanlış yorumlarda bulunarak, gerçek dışı haber verilir, yersiz şekilde onur kırıcı sözler kullanılır, dürüstlük kuralına aykırı davranılır ve kişisel nedenlerle sansasyon yaratmak için yayın yapılırsa bu hukuka aykırı olur.”*³⁴

Somut anlamıyla “gerçeklik”, haberin, olayın oluş biçimine birebir uygunluğunu ifade eder. Görünürde gerçeklik ise, “verilen habere konu olan içeriğin haberin verildiği sırada olayla ilgili duruma uygunluğu anlamında gelmektedir.”³⁵ Basının somut gerçekliği arama sorumluluğu yoktur. Konuyla ilgili Yargıtay bir kararında haberin doğruluğunu araştırmak ve desteklemek konusunda basın-yayın çalışanlarının itina etmesi gerektiğini belirttikten sonra şu ifadelerle yer vermiştir:

*“...Yayınlanacak haber üçüncü kişilere ağır bir zarar verebilecekse, doğruluğun denetlenmesi görevi, daha katı ölçütlere bağlanmalıdır. Hemen belirtelim ki, haber verme hakkının sınırlarının belirlenmesinde en önemli unsurlardan biri olan “gerçeklik”, somut gerçeklik olmayıp, yayının yapıldığı andaki olayın belirliş biçimine uygunluk olarak anlaşılmalıdır. Çünkü, basına somut gerçeği araştırma görevi yüklenmemiştir.”*³⁶

Haber; belgelerle ya da görsel-işitsel öğelerle desteklenirse inandırıcılığı ve ilgi çekiciliği artar. Haber gerçekliğini destekleyen bir başka husus haberin kaynağının belirtilmesidir. Örneğin, toplumun güvendiği haber ajansları ya da kamu görevlileri ve kuruluşları kaynak gösterildiğinde, haberin gerçekliği desteklenmiş olur. Ayrıca belirtmek gerekir ki, eğer haber kaynağı olarak devletin bazı kurum ve kuruluşları gösterilmişse ve aynen yayımlanmışsa, söz konusu haberde basın-yayın kuruluşunun sorumluluğu bulunmamaktadır.³⁷

Haberde gerçeklik ile ilgili bir başka önemli husus da haberin ne kadarının gerçek olduğunun belirlenmesidir. Gerçek bir olay ya da duruma gerçek dışı eklemelerin yapılması, haberin gerçekliğini ortadan kaldırmaktadır.³⁸ Haber tam olarak gerçeğe uygun olmalı, haberde gerçeğe aykırı eklemeler bulunmamalıdır.³⁹

Basın-yayın organları haber ve eleştiri de bulunurken, olayın doğruluğunu araştırma sorumluluğu elbette vardır. Kitle iletişim araçlarının haber birimlerinde çalışanlar haberi yaparken değişik kaynaklardan bilgi edinerek olayın gerçekliğini teyit etmelidir. Haberi kamuoyuna ilk olarak ulaştırabilme amacıyla gerçekliğinden emin olmadan iletme ya da daha fazla ilgi çekmesini sağlayabilme amacıyla kişilik hakkını göz ardı ederek orantısız, aşırı, alâkasız, uydurma haberlerin yapılması haber verme hakkının üstünlüğünü ortadan kaldırır. Gerçeğe aykırı bir haber, üstün kamu yararı gibi diğer önemli unsurlara sahip olsa bile yine de kişinin şeref ve haysiyetine saldırı niteliğinde olduğundan hukuka aykırı bir fiil işlenmiş olarak kabul edilecektir.⁴⁰

5.1.2. Güncellik

Haberin bir diğer hukuka uygunluk unsuru güncellik, yani haberin aktüel olmasıdır. Haberin güncel olması iki hâlde olur. Bunlardan birincisi, haberin yakın zamanda gerçekleşmesi ve yeni oluşuyla ilgilidir. Bir diğeri ise, eski bir bilginin, olayın ya da gelişmenin yeniden gündem olması şeklinde olur. Basın-yayın organları doğası gereği haberi hızlı bir biçimde, zamanında kamuoyuna aktarmakla yükümlüdür. Bayatlamış haber okuyucu, izleyici veya dinleyicilerin ilgisini çekmez.

³² Çiftci, 1999, s.81.

³³ Eren, s.54.

³⁴ Akt. Çetin, 2004, s.257-258.

³⁵ Eren, s.54.

³⁶ Akt. Çetin, 2008, s.291.

³⁷ İnternet: Kılıçoğlu, A., (1989). *Basın Özgürlüğü ve Kişilik Hakları*. Ankara: Ankara Barosu Dergisi, s.315-322. Web: <http://www.ankarabarusu.org.tr/siteler/ankarabarusu/tekmakale/1989-2/5.pdf>, s.322.

³⁸ Özek'ten aktaran Dönmezer, Bayraktar, s.239.

³⁹ Eren, s.54.

⁴⁰ Özek, Ç., (1978). *Türk Basın Hukuku*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, Yayın No:2381, s.165.

Güncellik ile kamu yararı unsuru özellikle birbiriyle ilişkili olarak görülmektedir. Güncel olmayan, zamanında iletilmemiş bir konu veya olayın haber yapılması hâlinde haberde kamusal yarar bulunmayacaktır. Haberi mümkün olan en kısa zamanda topluma iletebilmek, aynı zamanda kamu yararı bakımından önem taşımaktadır.⁴¹ Konuyla ilgili Yargıtay bir kararında şu ifadeler yer vermektedir:

“Gerçekten güncel olmayan bir olayın aktarılmasında kamu yararı bulunamaz. Çünkü unutulmuş, hatırlanmasında yarar görülmeyen geçmişteki birtakım davranışların gündeme getirilmesinde böyle bir yarar düşünülemez. Ancak davaya konu olan işte, güncel olan bir durum nedeniyle aynı nitelikteki eski olaylar sergilendiğine göre kamu yararının kabulü gerekir.”⁴²

Güncellik her zaman yeni gerçekleşmiş bir gelişmeyi karşılamamaktadır. Bazı hâllerde geçmişte gözden kaçırılmış bir bilgi ya da olay kamusal yarar ya da ilgi barındırıyorsa haber yapılabilir. Bu durum özellikle siyasî liderler, sanatçılar, sporcular gibi topluma mâl olmuş kişilerle ilgili konularda ortaya çıkmaktadır. Bu kişilerle ilgili geçmişte olup bitmiş bir durumun tekrar gündeme gelmesinde kamu yararı varsa, bunun haber yapılması kitle iletişim araçlarının görevlerini yerine getirdiğinin göstergesidir.⁴³ Ayrıca bu kişilerin yaşayış biçimleri toplumun her zaman ilgisini çekmektedir.

5.1.3. Kamu Yararı/Kamusal İlgî

Haberde kamu yararı/kamusal ilginin bulunması haberin diğer hukuka uygunluk unsurlarıyla yakın ilişkili, en temel unsurlarından biridir. “Kamu yararı” kavramı, bilgi, haber veya fikir veya olayın iletilmesinde toplumsal yararın bulunması ve gerekliliği anlamına gelmektedir. Haberde kamu yararını tespit ederken olayın niteliği ve kamuya etkisi ile habere konu olan kişilerin toplum bakımından önemine dikkat edilmelidir.⁴⁴ “Kamusal ilgi” kavramı ise, toplumun ortak ilgi ve merakını uyandıran konular ve gelişmelerle ilgilidir. Söz gelimi, tanınmış kişiler, yerler, kurum ya da kuruluşlar kamunun her zaman ilgi gösterdiği konulardır. Ancak, kamusal ilgi tek başına yeterli olmamakta, söz konusu haberin verilmesinde kamu yararı olması gerekmektedir.⁴⁵ Bir olayın haber yapılmasında kamu yararı varsa, kamusal ilginin de bulunduğu kabul edilir; fakat sırf kamusal ilgi bulunan bir haberde mutlak surette kamu yararının da bulunduğu söylenemez. Örneğin, magazin haberlerinde kamusal ilgi mevcuttur, fakat çoğu zaman kamu yararı mevcut değildir.

Kitle iletişim araçları haber verme, denetleme ve eleştiri yapma, kamuoyu oluşturma gibi en önemli görevlerini yerine getirirken kimi zaman kişilik hakkı ile çatışabileceği yukarıda belirtilmişti. Böyle bir durum söz konusu olduğunda kişilik hakları ile basın-yayın hürriyeti çatışan iki değer olarak karşımıza çıkmaktadır. Nihayet bu yararların ikisini de korumak hukukun kendi kuralları ile çatışması olacağından, birinin ötekine üstün tutulması gerekecektir. Bu durumda haberin verilmesinde kamu yararının tespitine hâkim karar verecektir. Üstün yarar ilkesi mevcut değilse, kişilik hakkına saldırının gerçekleşmiş olduğu neticesine varılacaktır.⁴⁶ Konuyla ilgili olarak Yargıtay şu şekilde karara varmıştır:

“Daha az üstün olan yarar, daha çok üstün tutulması gereken yarar karşısında, o olayda ve o an için hukuk düzenince korumasız kalmasının uygunluğu kabul edilecektir. Bunun için temel ölçüt, kamu yararıdır. Diğer bir anlatımla yayın, salt toplumun yararı gözetilerek yapılmalıdır. Toplumun çıkarı dışında hiçbir kişisel çıkar, gerçeklerin yanlış olarak sunulmasına neden olmamalıdır... Aksi bir yayının ise, gerek Anayasa ve Basın Yasası ve gerekse basının genel işlevi karşısında hukuka uygun olduğu, kişilik değerlerine saldırı teşkil etmediği kabul edilmelidir.”⁴⁷

Kamu yararı/kamusal ilgi bağlamında söz konusu olan sorunlardan biri de kamuya mâl olmuş kişilerin haber yapılması durumunda yaşanmaktadır. Kitle iletişim araçları özellikle de denetim ve kamuoyu oluşturma görevi dolayısıyla toplum için önemli ve toplumun ilgi duyduğu kişilerle ilgili haber yapılmalıdır. Hatta bazı durumlarda bu kişilerin, kamuoyunun kulağı ve ağzı⁴⁸ ve gözü olarak nitelendirilen basın-yayın organları tarafından yerinde eleştirilere maruz kalması kitle iletişim araçlarının denetim görevinin

⁴¹ Özek'ten aktaran Dönmezer, Bayraktar, s.240.

⁴² Yargıtay 4. HD, E. 6431, K. 424, T. 26.01.1989, akt. Çetin, 2004, s.348.

⁴³ Tüfek, Ö. F., (2007). *Basın Yoluyla Kişilik Haklarının İhlali ve Bu İhlale Karşı Özel Hukuk Ceza Hukuku ve İ.H.A.S. Koruması*. Ankara: Adalet Yayınevi, s.127.

⁴⁴ Dönmezer, Bayraktar, s.239.

⁴⁵ Dönmezer, Bayraktar, s.239.

⁴⁶ Kılıçoğlu, s.151.

⁴⁷ Yargıtay 4. HD., E: 2001/9344, K:2002/13808, T. 09.12.2002, akt. Çetin, 2004, s.282, 292.

⁴⁸ İçel, s.130.

gereğidir.⁴⁹ Keza, bu kişilerle ilgili haberleri atlama, yani haber yapmama durumu da kamu yararı unsurunu zedeleyici nitelikte görülebilir.⁵⁰ Toplum için önem arz eden, sosyal hayata yön veren ve kitlelerin merak ettiği kişilerin hayatlarının ve yaptıklarının haber yapılmasında kamusal yarar vardır. Bu kişilerin özel hayatları bir bakıma ortak alanı oluşturur. Ortak alanla ilgili ve gerçeğe uygun olan haber, kişilik haklarını ihlâl etse bile, genel menfaate uygun olması bakımından hukuka aykırı olarak değerlendirilemez. Ancak bu durum elbette haberin gerçek olmasını, doğru bir üslupla ve ölçülü olarak iletilmesini de gerektirir. Buna karşılık, kamusal ilgi kapsamına girmeyen kişilerin özel hayatlarına ve gizli alanlarına giren bir haber ve eleştiri yapılması da kamu yararı olmamasından hukuka aykırı olacaktır.⁵¹ Örnek olarak, siyasî bir şahıs hakkında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından verilen ve konuyla ilgili emsal nitelikteki bir kararda, Mahkeme, demokrasinin bir koşulu olarak, halkın basın-yayın araçları yoluyla siyasî kişiliklerin düşünce ve davranışlarını tanıma ve onlar hakkında kanıya varma imkânı olduğunu belirtmektedir. Devamında konuyla ilgili şu ifadeler yer verilmiştir:

“Bir siyasetçiye yönelik eleştirilerin kabul edilebilir sınırları, özel bir şahsa yönelik eleştiri sınırına göre daha geniştir. Bir siyasetçi, özel şahıstan farklı olarak, her sözünü ve eylemini bilerek ve kaçınılmaz bir biçimde, gazetecilerin ve halkın yakın denetimine açar; bu nedenle daha geniş bir hoşgörü göstermek zorundadır. Ancak bu gibi durumlarda söz konusu korumanın gerekleri, siyasi meseleleri açık biçimde tartışmanın yararıyla bağlantılı olarak tartılmalıdır.”⁵²

5.1.4. Nesnellik ve Tarafsızlık

Haberin özüne ilişkin hukuka uygun sayılabilmesi için bir diğer etken haberin nesnellik ve tarafsız olması koşuludur. Basın-yayın çalışanları haberi yaparken profesyonellik çerçevesinde hareket etmeli, öznel yargılarını konudan uzak tutarak, haberi objektif bir tutumla değerlendirilip halka ulaştırılmalıdır. Objektif bir biçimde haber vermenin temelinde, haberin taraf tutmadan, ölçülü ve dengeli olarak ifade edilmesi vardır. Haber ile yorumun dengeli olması gerekmektedir. Nitekim, Yargıtay'ın bir kararında, *“objektiflikten ayrılıp... kişisel nedenlerle salt sansasyon yaratmak için yayın yapılmasını”* gerçek dışı ve dürüstlük ilkesine aykırı olarak nitelendirmektedir.⁵³ Yargıtay başka bir kararda da şu ifadeler yer vermektedir:

“...Basın objektif sınırlar içinde kalmak suretiyle yayın yapılmalıdır. O an için o olay veya konu ile ilgili olan, görünen, bilinen her şeyi araştırmak, incelemek ve olayları olduğu biçimi ile yayınlamalıdır.”⁵⁴

Bu konuda belirtmek gerekir ki, eleştiri ve yorum yaparken, yani değer yargısında bulunurken nesnellik unsuru gözetilmez. Haber, “olay açıklamaları” ya da “soyut değer yargıları” verme şeklinde olabilir. Bazı durumlarda ise her ikisi birden gerçekleşebilmektedir. Haberde olay açıklaması, haberi yapanın olayı veya durumu birebir aktarması şeklinde olur ve haberin gerçekliğini tespit etmek mümkündür. Olay açıklaması, kanıtlanabilirliği dolayısıyla hukuksal sorumluluğun ve sonuç olarak da hukuka uygunluğunun tespit edilebilmesi açısından önemlidir. Soyut değer yargısı, eleştiri ya da yorumda bulunma ise, bir kişinin sübjektif düşünce ve kanılarının aktarılması ile olur. Gerçeğe uygun olup olmadığı araştırılmaz ve kişinin yorumu olduğundan nesnellik ve tarafsızlıktan söz edilemez. Olay açıklaması ve soyut değer yargısının birlikte bulunduğu “karışık değer yargısı” ise, olay açıklanması ve soyut değer yargısının ayırt edilemez olduğu durumlardır.⁵⁵ Dolayısıyla haberin nesnellik bakımından hukuka uygun olup olmadığının tespit edilmesinde olay açıklaması olması niteliğine bakılacaktır.

Haberin hukuka uygunluğu bakımından “nesnellik” ögesine vurgu yapan bir başka kararda Yargıtay şu ifadeler yer vermiştir:

“...Basın, belirli bir kişinin fikrini tartışmak zorunda kaldığı durumlarda bile, objektif bir bilgi vermekle ve eleştirmekle yetinmeli; olayları tahrif etmek ve kuşkuları hafiflikle yaymak gibi, hukukun izin vermeyeceği yollara başvurmamalıdır.”⁵⁶

⁴⁹ Ayrıca bkz. Çiftçi, A. (2019). *Hukuka Giriş ve Vatandaşlık Bilgisi*. (7.Baskı). Ankara: Gazi Kitabevi yayını, s.367.

⁵⁰ Çolak, N. İ., (2010), *Kitle İletişim Hukuku*. Ankara: On İki Levha Yayıncılık, s.215.

⁵¹ Eren, s.54-55.

⁵² İnternet: Lingens/Avusturya, T. 08.07.1986, K. 9815/82, RTÜK, Web: <https://www.rtuk.gov.tr/emsal-aihm-kararlari/3724/3934/emsal-avrupa-insan-haklari-mahkemesi-kararlari.html>.

⁵³ Çetin, 2004, s.257-258.

⁵⁴ Akt. Çetin, 2008, s.335.

⁵⁵ Kılıçoğlu, s.36-39.

⁵⁶ Akt. Çetin, 2008, s.397.

Dolayısıyla basın-yayın kuruluşları haber verme hakkını kullanırken hakkın sınırının aşılması ve sorumluluk doğmaması için, olayın aslına bağlı kalarak aktarmaya özen göstermeli, haberi yapanlar olaylara, durumlara, kişi ve kurumlara eşit mesafede yaklaşarak, kamu hizmeti gerçekleştirdiğini aklından çıkarmamalıdır.

5.2. Haberin Veriliş Şekline İlişkin Unsurlar

5.2.1. Konu (Fikrî Muhteva) ile İfade Tarzı (Söylem Biçimi) Arasında Fikrî (Düşünsel) Bağlılık

Haberin şekli bakımından hukuka uygun olması için haberde konu ile ifade biçimi arasında düşünsel bütünlük olmalıdır. Haberin üslubunun haberin içeriğine aykırı olması haberin amacından sapmasına sebep olur. Sözelimi haber gerçek, güncel, nesnel ve kamu menfaatine uygun olsa bile, veriliş şekli kişileri aşağılayıcı, küçük düşürücü, nefret uyandırıcı nitelikte olursa öz ile biçim arasında dengesizlik olur. Örneğin, terörle mücadelede şehit olan bir güvenlik görevlisinin cenaze töreni haber olarak verilirken, onun düğününde oynayışını, eğlenmesini görsel olarak vermek uygun düşmez. Ayrıca haber verilirken mizah ve nükte sınırının da aşılması gerekir. Haber orantısız ve abartılı bir dille kaleme alındığında haberin hukuka aykırılık durumu söz konusu olur.⁵⁷ Yargıtay bir olayda, konuyla ilgili olarak şu kararı vermiştir:

“...Haberde gerekli, yararlı ve ilgili olmayan nitelermeler ve yorumlar yapıldığı, haberin içeriğine uygun düşmeyen, tahrik edici, kamuoyunda husumet ve kuşku yaratıcı...bir üslubun kullanıldığı açıkça görülmektedir. O hâlde, verilen haberde, öze biçim arasındaki denge bozulduğundan, davacı lehine manevi tazminat koşullarının gerçekleştirilmesinin kabulü zorunludur...”⁵⁸

Nitekim haber söyleminde toplumun tahammül seviyesini aşabilecek ahlâk dışı, kaba ve yersiz bir dil kullanılmamalı, haber topluma özgü niteliklerle ters düşmemelidir. Basın-yayın çalışanları bazı zamanlarda da haberin yapıldığı zamanın ve toplumun içinde bulunduğu durumun hassasiyetini dikkate alarak haberi iletmelidir.⁵⁹ Özellikle de cinsel saldırı, cinayet ve intihar haberleri gibi duyarlılık gerektiren haberler verilirken kelimeler özenle seçilmeli, kişileri özendirici nitelikte olmamalıdır.⁶⁰ Eleştiri ve yorum hakkını kullanırken dengeli olmaya gayret edilmeli, kamu yararı amacı gözetilmelidir. Konunun kamuya iletilmesinde gerek olmayan, haberin özüne zarar verebilecek, konunun gerektirmediği tahkir edici ifadelerin kullanılması haber verme hakkını ortadan kaldıracaktır.

5.2.2. Ölçülülük

Gerçek, güncel, nesnel ve kamu yararı/kamusal ilgi taşıyan haberin ölçülü olması da gerekmektedir. Ölçülülük haberin bütününde dengeli olmasını, haber dilinin ve haberde kullanılan görsel-ışitsel içeriklerin haberin özüne zarar vermeyecek nitelikte olmasını ifade eder. Habere uydurma ve şişirilmiş bilgiler eklenmemelidir. Bu durumda haber verme hakkının kullanılmasında kötü niyet olacağından ve dolayısıyla kamu yararı göz ardı edildiğinden, hukuka aykırılık ortaya çıkacaktır. Bir Yargıtay kararına göre⁶¹ ölçülülük unsuru değerlendirilirken, inceleme konusu haberin bütününe bakılarak karar verilmelidir. Yargıtay bir kararda ölçülülük ilkesine örnek olarak şu ifadeleri kullanmıştır:

“...Yazının değerlendirilmesinde tek tek değerlendirme ve cümlelerin anlamı değil, bütününden kastedilenin esas alınması gerekir. Dava konusu yazı gerçek olduğuna ve kuşanılan sözcükler de konu gereği amaç ve araç bakımından da aşırı olmadığına göre bu yayın basının haber verme ve eleştirme sınırları içinde kalır.”⁶²

Radyo ve televizyonda haber sunulurken, öze biçim arasında ölçülü ve dengeli olma hususunda, haber spikerinin ses tonu ve mimikleri de önemlidir. Spiker verilen habere aykırı tutum ve davranışlarda ve gereksiz imalarda bulunmamalıdır. Ayrıca haber stüdyosunun düzenlenişi de haberin içeriğine uygun olmalıdır. Yazılı basında ise haber başlığı, haber spotu ve metni, mizanpaj ve kullanılan görseller konuya uygun olmalı, haber bütününde ölçülü sunulmalıdır.

⁵⁷ Eren, s.55.

⁵⁸ Akt. İçel, s.329-332.

⁵⁹ Çolak, s.215.

⁶⁰ Bu husus, 5187 Sayılı Basın Kanunu m.20’de öngörülüşken, 2954 sayılı Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu ile 6112 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun’da bu hükmün yer almamaktadır. Kanunımızca, aynı düzenlemenin bu Kanunlarda da yer alması gerekir.

⁶¹ Y4. HD., E. 2001/3701, K:2001/7537., T. 12.07.2001, akt. İçel, s.329.

⁶² Akt. İçel, s.329-330.

6. SONUÇ

Özel sektörün mülkiyetinde bile olsa kitle iletişim araçlarından ve basın-yayın mensuplarından, kamusal hizmet çerçevesinde hareket etmesi beklenir. Hedef kitlesi olan toplum için, toplum yararına yayın yapmak kitle iletişim araçlarının birinci önceliği olmalıdır. Kitle iletişim araçları toplum adına bilgi toplar ve aktarır, eleştiri ve değer yargısında bulunur, yaşanan önemli gelişmeleri haber yapar ve kamuoyunu oluşturur. Basın-yayın birey ve toplum ile idare arasında enformasyon iletimi görevini de üstlenir. Bunu yaparken ifade hürriyetinin ve haber alma ve verme hakkının kullanılma yolu ve aracı olarak demokrasinin sağlıklı işleminde önemli rolü bulunmaktadır. Nitekim İçel, bu özelliklerinden ötürü basın-yayın için “halkın kulağı ve ağzı”⁶³ olarak dikkati çekerken, Çiftçi de bu iki kavrama “halkın gözü” kavramını eklemektedir.

Hem “hak”, hem “görev” hem de bir “hukuka uygunluk nedeni” olarak “haber verme hakkı”nı icra eden basın-yayın organları haber verme hakkının icrasının sınırları içerisinde kalmaları gerekirken, zaman zaman bu hakkın sınırlarını aşabilmektedirler. Bunun gerçekleşmesinde en fazla dikkati çeken durum, kişilik hakkına saldırı unsuru oluşturan haberlerdir. Bunun olmaması için haberde bazı unsurların mevcudiyeti gereklidir. Haber özü bakımından doğru, gerçeğe uygun, güncel ve tarafsız olmalı, haberde kamu yararı ve/veya kamusal ilgi bulunmalı, haber şekil bakımından ise ölçülü olmalı ve konu ile ilgisiz ifadeler haberde yer almamalı, basın-yayın mensubu kusurlu olmamalıdır. Haberin hukuka uygunluk unsurlarının bulunmaması ANY. m.32’de düzenlenen düzeltme ve cevap hakkını doğurabilir. Habere konu olan kişiler bakımından Basın Konseyi’ne şikâyet hakkı da doğabilir. Sonuç olarak, basın-yayın organları haber yaparken haber verme hakkı sınırı içinde kalarak, “*hür fakat sorumlu*”⁶⁴ olarak hareket etmeli, haberi orantılı ve ölçülü bir biçimde, çarpıtmadan ve abartmadan, kamu yararı ve/veya kamusal ilgi çerçevesinde kamuya aktarmalıdır.

KAYNAKÇA

- Artuk, M. E., Gökçen, A., Yenidünya, A. C., (2009). Ceza Hukuku Genel Hükümler, Turhan Kitabevi Ankara.
- Basın Sözlüğü, (1998). İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi, Alp Yayınevi, İstanbul.
- Çebi, M. S., (2002). Haberi Anlamak, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Çetin, E., (2004). Açıklamalı-İçtihatlı Basın Hukuku, (2.Baskı). Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Çetin, E. (2008). Son Değişiklerle Basın Hukuku (Açıklamalı-İçtihatlı), (4. Baskı). Seçkin Yayıncılık. Ankara.
- Çiftçi, A. (1986). Kişilik Hakkının Basın Yoluyla İhlâlinde Doğan Sorumluluk ve Özellikle Manevi Tazminat Davası, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çiftçi, A. (1999). Uluslararası Hukuk Bakımından Radyo ve Televizyon Hukuku, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Basımevi, Ankara.
- Çiftçi, A. (2007). Farklı Dil ve Lehçelerde Yayın Hukuku, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara.
- Çiftçi, A. (2019). Hukuka Giriş ve Vatandaşlık Bilgisi, (7.Baskı). Gazi Kitabevi yayını, Ankara.
- Çolak, N. İ., (2010), Kitle İletişim Hukuku, On İki Levha Yayıncılık, Ankara.
- İçel, K. (2013). Kitle İletişim Hukuku, (10.Bası). Beta Yayıncılık, İstanbul.
- Dönmezer, S., Bayraktar, K. (2013). Basın Hukuku, (5. baskı). Beta Yayıncılık, İstanbul.
- Eren, F. (1986). “Basında Hukukî Sorumluluk”, Ankara Üniversitesi Basın Yayın Yüksekokulu-Türk Basınının Sorunları Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Ankara.
- Girgin, A. (2005). Haber Yazmak, Der Yayınları, İstanbul.
- Girgin, A., (2007). Gazeteciliğin Temel İlkeleri, Der Yayınları, İstanbul.
- Hohenberg, J., (1963). Gazetecilik Mesleği, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul.

⁶³ İçel, s. 130.

⁶⁴ Çiftçi, 2019, s.367.

- Hornby, A. S. (Ed: Crowther, J.). (1995). Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English, Oxford University Press.
- İnternet: Kılıçoğlu, A., (1989). Basın Özgürlüğü ve Kişilik Hakları, Ankara Barosu Dergisi, s.315-322. Web: <http://www.ankarabarusu.org.tr/siteler/ankarabarusu/tekmakale/1989-2/5.pdf>.
- İnternet: Lingens/Avusturya, T. 08.07.1986, K. 9815/82, RTÜK, Web: <https://www.rtuk.gov.tr/emsal-aihm-kararlari/3724/3934/emsal-avrupa-insan-haklari-mahkemesi-kararlari.html>.
- İnternet: TDK Sözlüğü. "Haber", Web: <http://tdkterim.gov.tr/bts/>.
- Kars, N., (2010). Radyo-Televizyon Haberciliği, Derin Yayınları, İstanbul.
- Kılıçoğlu, A., (2008). Şeref ve Haysiyet ve Özel Yaşama Basın Yoluyla Saldırlardan Hukuksal Sorumluluk, (3. Baskı). Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Özcan, Z., (1983). Uluslararası Haberleşme ve Az Gelişmiş Ülkeler, Dayanışma Yayınları, Ankara.
- Özek, Ç. (1978). Türk Basın Hukuku, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Özön, N., (2000), Sinema, Televizyon, Video, Bilgisayarlı Sinema Sözlüğü, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Öztürk, B., Erdem, M.R., (2009), Uygulamalı Ceza Hukuku ve Güvenlik Tedbirleri Hukuku, Seçkin Yayınları, Ankara.
- Parsa, S., (1993). Televizyon Haberciliği ve Kuramları, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir.
- Schlapp, H., (2013). Gazeteciliğe Giriş, (çev. Aygün I.), Vestfalya Eyaletler Yayımevi.
- Tokgöz, O. (1994). Temel Gazetecilik, İmge Yayınevi, Ankara.
- Tulgar, A., (1970). Haber Tekniği, Ulusal Basımevi, Ankara.
- Tüfek, Ö. F., (2007). Basın Yoluyla Kişilik Haklarının İhlali ve Bu İhlale Karşı Özel Hukuk Ceza Hukuku ve İ.H.A.S. Koruması, Adalet Yayınları, Ankara.